

ACC. N:R M. 9761 : 1-22.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Emil Jönsson

Härad: Sunnervbo

Adress: Norrum, Hornsberg

Socken: Hamne da

Berättat av: Densamme

Uppteckningsår: 1945

Född år 1861 i Väsby

Om Horns gamla by i Småland.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland
Härad: Lunnarbo
Socken: Hamneda
Uppteckningsår: 1945

ACC. N:R. M. 9761:1

Upptecknat av: Emil Göransson
Adress: Norrum (p. Hornsborg)
Berättat av: J. se.
Född år 1861 i Wäsby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om Horns gamla by i Småland.

När jag kom hit 1898 var här ingen järnväg och inga bilar. Alla körde vagn eller kor utom en, Johannes Eliasson, hade en häst, och Hornsborgs herrgård hade 3 par hästar. Mejeriet på Hornsborgs gård var nedlagt för tio år sedan. De flesta hus och gårdarne voro av tiden urblekt rödfärg, eller alls ingen annan än timrets onosgrå färg. Boringshusen med frontspets likt hornhå med flata tak och alla täckta med stichor. Men även många lagårdar täckta med stichor, men de flesta med halms. Endaste

av-vikande, i målning av boningshusen
var Hornsborgs herrgård och J. M. Olssons i Åker
Norregård samt Joh: Eliassons i Södregård, dessa
i ljudgut eller gredelint. Alla menckor kunde
läsa och skriva, utom Tiggas Salomon och
hans hustru. Hon kunde läsa gammal tryck-
stif men ej tidningsstil. Ingen av dem läsa
skrivet. En soldat Karl Rolf kunde ej skri-
-va eller läsa skrift. Folket i byn voro alla i be-
sittning av någon jord, större eller mindre.
Patronen på Hornsborgs gård G. A. Ramsay, ägde
3000 tunnland, men sålde vid stationsområ-
det hustomter, alla med åsatt hemmantal,
i tusenddelar, därför att han skulle få lätt-
-nad i gårdens beskattning. Namnen norr ifrån
räknet var C. B. Åhn, skomakare. Johannes Li-
-monsson i Åkeren. Sven Pettersson i Åkeren.
Andreas Pettersson på Ögäret. Axel Sven Salomon

Lundberg skomakare. Elov Andersson,
Gummegård. Otto Wilhelm Rodin Gum-
mesgård (Norrum). Salomon på Duvedal,
egentligen han och Rolf tillhörande Ryds by.
Visse på Backen Nils Samuelsson Norrum.
Johan Magnus Olsson Norregård, Anders
Johan Karlsson Norregård, Ramsay Horn-
borgs gård. Sven Blixt, herrgårds-torpare
Sven Johan Andreasson Norregård. Johan-
nes Eliasson, Södregård. Anders Bergman
Södregård, Anders Johan Danielsson, Lassagård,
Gustaf Danielsson Lassagård, Anders Johan
Andersson Gieslagård, Otto Danielsson, herrgårds-
torpare, Direktör Elfström Södragård (Boösbygd)
G. A. Wiberg skomakare Södregård. Johan Svensson
Södragård (dikare). Peter Daniel Hider, Södragård,
herrgårds-torpare. Johan Carlsson (kalla gods Johan) i
Horns Kullar. Sven Johan Eriksson Kullarne (fiskare).

4.
Karl Magnus i Kullarne träskomakare, Jöns
Nilsson i Kullarne J. M. Fritz i Kullarne soldat,
Berndt Löderberg Kullarne, Jansse Petter Persson
Kullarne August i Haralds äng, statäre torpare.
Enskifte köedde 1854 men endast en enda
gård behöfve utflyttas, nemligen Gummessgård-
en (der jag nu bor). Men Ramsay köpte en hel
hop gårdar, som han dels rev ner byggnaderna
och dels sålde det stenigaste igen, sen han avskilt
de stenfric åkrar och ängs- och markerna.
Alla boningshusen af liggande timmer, beklätt
med bräder och ribber, men ej ett enda hus var
byggt som i Skånes slättland, att bjälkarna
syntes i taket (loftet), utan slätt panel-loft,
d. v. s. vanliga breda bräder spåntade (hop-
da) spikade under bjälkarna i bonings-rummen.
Deremot var på de flesta boningshusen, intet
brädloft ovanpå bjälkarna. Endast sågs spån för

värmen skull. Men boningshusen voro högre
utanpå, i förhållande till de Skånske, ty ovan pa-
nelet gick timmerväggarne en almöpp till tej-
den ("hopsen") och så var takstolen i trulbig
vinkel (över rät). Endast ett boningshus i byn var
nära nytt, med 2 frontspetsar (Joh. Magn. Olssons)
och ett 3tal hus med jord-tak och 2 byggås-stugor.
Andreas Pettersons och Lven Blixts. Men dessa
jordtak täcktes kort efter med stickor, men icke
Blixts hus, som kvarstod med jordtaget då en
ryktare Peter Daniel Herr dog, varefter det nedrevs.
Sedan ännu en ryktare på Hånsleups-gården bodt det.
Inga bjälkhus ned syntes på något boningshus
och timmerfalletarne stucko igenom, dels
i hörnen och dels i midteväggens timmer på
alla boningshus. Ladugårdshusen voro enligt
Fronobergs läns brandstötreglemente, belägna
på 60 alnars avstånd från boningshusen. Alla

hade försäkrat i Kronobergs Läns-bolag, varvid
jämte brandförsäkringen, även hagelskade-ersätt-
ning ingick för samma premier. Brandbesigt-
ningsmän skulle en för var rote bära upp
avgiften, men vara 2 i sällskap och redovisa
för ordföranden i socknen. Som jula gilleslag
var endast 5 stycken av de i norra delen av byn
belägna gårdarne: Rodin, Elov Andersson, Gum-
mehögrd, J. M. Olsson Norregård, Anders Johan Karlsson
Norregård och J. Joh. Andersson Norregård. Men till be-
grävningslag hörde hela byn, med undan-
tag av Horn Torngård och Horn Torstensgård och Hårs-
hult (Horskhult). Folket i byn voro i släkt, dels med
varandra, dels med folket i bredvid liggande Ryds
by. Mycket vanligt var s. k. hjälpe till slätter,
flyttning av hus, potatis tagning m. m. Man räk-
nade sträckan från stationen genom Horns by
mot norr, först Lödragårds-lien, därefter Hornborgs

(Gamlagårslän) derefter Tiggastu-län, så Rolfs på pålän-län, så Duvudals-län och derefter Hålsjöslätten till Thomakare Ålms vid yttersta norra gränsen i län. Bönderna hade gått sig tilldelade landsväg igenom byn till underhåll, det kallades att broa landsväg. Att broa landsväg gjordes med sand eller grus, bara ej för stora stenar. Tatron Ramsay hade tillkommit att underhålla, men han gjorde det aldrig utan en obetydlighet. Så lyste länsmannen på i kyrkan att Ramsay skulle böta för passerad landsväg 8 a 900 kronor, men det hade ingen annan verkan, än när länsmannen kom, så blev han bjuden på en fin middag och vägen blev aldrig lagad nedan Ramsay bodde på Harnsborgs gård. Till snöskottning valdes en snöfogd som satte spö till märke i vägen och besörjde hjälp till snöskottning vid behov.

Sådan hjälp torde ingen oska som anmodades och ingen heller oska brandsläckning då länsmannen genom fjärdingsman utfärdade order derom. Strax efter sin ankomst till denna by, trodde jag folket var ett onyktert gudfruktigt släkte, ty vid alla julakallas ävensom begravningar, brukades att någon gammal läste för maten och läste efter andaktiden, samt sjunga en psalmvers ur samt ur Wallinska psalmboken. (Bishop Ekund) fördervade psalmboken för den äldre befolkningen, genom att sammanblanda sina egna psalmer med de 500, som förut voro kända, såväl till nummer, text och melod, av alla människor. Nykterister var allt folket i vardagslag, men på marknader, kalas eller när spritdrycker bjöts för inte, då drucko både kvinnor och män, så mycket som bjöts. Men vad som också var ovanligt

var den gästfriheten bland alla, att bjuda på kaffe. Så snart någon främmare kom i stugan, och för detta ändamål hölls cafferummen (en glasflaska var på koktes kaffe) ständigt inpackad, att hålla värmen vilken tid på dagen som helst. Aldrig knackades på dörrars före sin ankomst, ej heller brukades att hälsa med upprätt hand emot mössan, utan om än man såg varandra på avstånd, togs mössan av om ständigt. Folket var fattigt och enkelt klädda, men hade en stugg vana att skriva på varandras västar i Bankerna. Marknader och kreaturshandel var deras största intresse. Allmanacka der alla marknader voro uti alla och torgdagar i Frimoleerps län, kunde alla utantill som en chatekeläxa. Närmast fringliggande marknader voro: Traryd, Nöttja, Hinbergs, Tyla, Elmhult, Jöteryd, Markaryd och Gungby.

Efter järnvägens öppnande 1902 tillkom också Hamneda marknad. Kaptenen på Sunnerborg ville att länsstyrelsen skulle indragit alla de andre marknaderna och endast tillåtit marknad i Hamneda vid stationen som också lagts på Sunnerborgs ägor, men de andre församlingarne voro deremot, och ville behålla sina marknader. Ingen smide fanns i byn de 5 förste åren och funnits för lång tid tillbaka, utan vid näste till Traryd (Traheryd) eller i Bäck i Hånna socken, för smide. Ingen säg eller bräddhandel utan i Gungby. I lederna sålles sågat vid kvarnarna i Toloda, Sunnerborg, och Turnfatorpet. Sprit-handel fanns inte i vår by, men på gäst-givaregården H. anil från Horns by, såldes hier till vem som helst. Hemma i vardagslag begagnade allt folket mest träskor, men till kväms eller marknads, måste man

försedd med resdräkt, långa stöflar, res-
kappa, luden mössa om det var kallt, bra
vantar m.m. En skräddare som hette S.
J. Cundin gick omkring i gårdarne och
sydde, ifall man inte lärte honom pengar
eller skrivit på värlar åt honom, ty sen kom
han aldrig. Han bodde i Ryds by och hade hem-
man. Men efter 3 år (= 1901) forde en skräddare
Stridsberg och köpte Lundbergs huset. En snic-
kare Peter Zimmergren hade en far som var Härad-
skräddare i Sunnerbo. Alla i byn hade Små-
lands postens veckoklad fastän flera hushåll
om samma N:o. En gammal gubbe Tigga Sa-
lomon hertade posten vid en ångbåts-station
i Lagan vid åbron i Hamneda. Och var samme
man antagen till postförare av staten, oak-
tadt han ej kunde varken läsa eller skriva.
Hans lilla stuga den minsta (icke ryggås-stuga)

i byn, samlades vi för att hemta tidningen,
och leser, och i väntan på gubben, spelte vi
casino eller köpte snusk eller sill hos hans hu-
stru Märta Stina, som handlade med dessa
två slags förnödenheter. I Horns by bodde en-
dast fyra Stockholms-handlare, men i grann-
byn Ryd bodde 1898 nio personer, alla hemmans-
älvar, som handlade med ylle-varor. I följd der-
av hade alla fruntimren i bägge byarne att göra
med att sticka wantar åt dessa handlande
för 10 öre paret. Jag sporde att wantarne kosta-
de i Stockholm till 3,50 kronor paret. Men handla-
re stegfode garnet. Nu efter 47 år har alla
jordlotter bytt om ägare, antingen genom
försäljning eller arve. Alla de fört upprä-
knade nämnem döda, så när som en enda,
skomakaren E. B. Elm, som är 86 år gammal.
Inga nya bönings-hus har byggts, men ombyggt.

Många lagårdar ha byggts nya. Jordbruket
har förbättrats. Ola-Hells-åldern är förbi.
Alla ha hästar, bättre gröda, bättre redskap.
I början av detta årskundrade köpte bönderna
Bjärnums-kalk för 90 öre säcken och lämpa
tomsäcken tillbaka, men det var inte alls kalk,
utan endast siktat gätter-grus. Nu köjes Lim-
hamns-kalk, eller Tjarna-Berga-kalk samt Fal-
köpingss-kalk (förkommer i små kvantiteter). Alla
bönderna äro rothållare och alla jordägare
egentligen skolat bidra till soldaternas hus
och köp och lön, men de minsta befatta sig ej
mycket derom. Nu är här i Hamneda köchen
43 leyar. Om nu varje by bleve opptecknat
som förran, av någon dess innevärdare, så
skulle bliva hembyggade-arkiv i varje försam-
ling om t. ex. prästen samlade ihop från alla
leyarne till ett bibliotek som efterkommande

kunde ha lust att se. Men om man talar om en by så måste man vidröra även angränsande byar och kanske det som angär hela socknen. Namn på byarne inom Hamneda socken: Bäckaryd, Björstorp, Bohok, Elinge, En, Flododa, Fjärdings-torpen, Horn, Hällarna, Hyllåkra, Hjulsnäs, Hamneda, Hå, Hånjarp, Forsaberga, Höghult, Jäsjöa, Kullarne, Grönlida, Rjed, Cije, Stighult. Det märkvärdiga att det som aldrig förr haft värde, kom att kosta pengar, har inträffat. Under förra världskriget blev lungen något som kostade pengar, 10 öre kilo, och många sålde för stora summor. Senare blev det våra stengärdes-murar, och för övrigt all sten som skulle anläggas till den nye landsvägen. Förut hade vi stennurar vid båda sidor om den gamle landsvägen, men

ny lag förlejd stenvmur högre än 12 tum över
vägens yta. Men der lurade oss läns-mannen
och nämndsmännen, under hot om att draga oss
inför domstol. Vi fingo 25 öre sneter, men sten-
gärdes-gård är något stängsel som varar, och ett
par järn-träddar ej mycket dermed jämförligt.
Men derefter betalades för skärvad sten, att den
kunde fastas i bressen 1,75 kronor kubikmeter.
Till slut erlejd sig väg-kassan taga upp sten på
åkrar om den fick tas fritt, om i ha naboar
Anders Joh. Karlsson och Axel Olsson ville ha betalt
likabäl. Stenarne fick ligga. En förut värde-
lös vara, sanden, har på senaste tiden kommit
i sådant värde till byggnads-materiel, tegel, grund-
läggning, rör och trappor on. m. att ren sand ka-
star (och grus) 4 a 5 kronor kubikmeter. De gamle
dubbele stenvmurarne som i tiden strax efter
enskiptet 1854 lades för 25 öre (12 1/2 skilling) om dagen

och födan för arbetarne, dessa murar måste
vi sälja lutmed landsvägen, om en murar
änne bring åkrar vill ej misza raboos
sälja. Bland dem som varit med och
lagt upp stenmurarne, i Horns by, nämnes
Magnus i Björstorp, hemmark-ägare och
hörnanna-predikant i Ryds Frissions-
sällskap. Under dessa 47 år har hagel-
skador på grödan inträffat tre gånger.
1906, 1912, 1917. och 1923 samt 1935 blev snö
i September liggande hela vintern, på sädes-
trävarne. Några fingo ej avhuggit sin säd,
som lagt sig. Synnerligast på herrgårdarne
Hornsberg och Gunnerborg, samlade sig stora
skaror av kråkor, kajor, skator och andra fåglar
och levde tjockt i den ruttnande grödan.
Inom Horns by endast 2 elds-vådor, men i hela
församlingen 16 elds-vådor. Alla av mystisk orsak utom en.

Större skogeldar 1915 på Lunnerborg, och
andra sidan ån (Lagan) på södra Horns mark
er, orsakad av järnvägen. Förödande storm
är 1900 och 1902, då en mängd skogsträd blä-
ste omkull. Övervämning av Lagan tre
gångar, men aldrig här uppe i övre Horn. Man
vid Horns ålön och stationen och södra gården, över
landsvägen, samt över landsvägen vid kyrkan.
År 1901 Nyårs-afton skulle Axel Nilsson från
Bäck vigas vid Jenny Isaksson Hamnedalorp,
och vigelsen försiggå i kyrkan i Hamneda. Kyrk-
folket från Horn och flera gingo på upplagda
bänkalar ovan om vägen till ålön, men brud-
paret kom åkande i fjäderwagn från Bäcka-
rydshället. Innan de kommo till ålön,
hådde vattnet upp under hästens buk och fol-
ket i wagnen måste hålla upp fötterna från
svagbotten för att ej bli våta. Men på ålön

och opp mot kyrkan var nära torrt. Bron
över Lagan vid Horn, är nu den tredje un-
der dessa 4 år, från 1898 till 1945. För varje
ombyggnad har bytt plats. Vägkassan
är ett by underhållet av landsvägen, men
förut fick vi lita av staten till landsvägs-
underhållet. Jag fick för 106 öre 8 öre
om året. På de Högste barkarne vilk län-
smannen att all sten skulle påläggas, och
jag minns en annan fick betala 15 öre för
den ej lagt sten på gästgävarns branta
lida högsta punkten. För sin tid, bodde all-
tid länsmannen i Horns by, men dessa be-
naste ⁵⁰ förtiden åren har både kronofogde och
länsmän bodt i Ljungby, ty det passar väl
sär att ordnings-makten bor tre svenska
mil ifrån tjänstgörings-området. Regni-
ga somrar har varit 1912, 1923, 1940 (1945, svårast)

En av södra gårdarne skall i forna tider
hava fått privilegier på stadsrättighet
och kallas ännu i folkamun för "Stan",
den gården som ligger närmast järnvägs-
stationen. Någon stad har det ej blivit,
men ett femtontal nya hus har byggts
omkring stationen. Trä. Handels-
butik och ett café, samt smedja och
teilstation och sågverk.

Sälunda förhölls mit i gamla Horns-
by under åren 1898-1945. Men ofantligt
mycket mera vore att om tala som en annan
gång, möjligen fortsättas, endast en stor händelse
i loppet, får jag ytterligare omnämna denna gång.
Pastor Petrus på Hornsberg sålde sin skog
för 40 tusen kronor. Ett stort sågverk sattes
opp vid stationen 1908. Skogen var gammal
och med så stora träd, alla som jätteträd.

Disponenten Högvall berättade och förrevisade
200 arbarkade 60 fot långa träd, raka som
Stearinljus, att de skulle sändas till Holland
som snast-träd vid fartygsbygge, och kostade
200 kronor styckets här. Således hela köpesum-
man för skogen. Skogens värde var säkerligen
 $\frac{1}{4}$ million, men Rabnsay var i penningkräpa.
En väldigt stor lokomobil drev så stor sam-
säg, med så många såg-klingor, att alla träd
här stora som helst, gingo igenom på några mi-
nuter varje, och maskinen själv släpade in en
ny stock. Lokomobiln eldades med sågspånet.
En mängd bönder körde fram stockar, an-
dra barkade snabbved, eller kapade rikved.
Hela Hornsbergs stationsområde blev över-
fullt med brädstaplar, och knappast något
kunde ta sig fram genom bräten. En kunka
ytterleräder sålde disponenten till mig för

10 kronor med vilkor att jag skulle köra
bort ären det som varje dag kastades på
samma bunke, så fort som möjligt.
Jag hade styrka $1\frac{1}{3}$ quarters oxar och körde
därmed 40 lass, och staplade upp kring går-
den. Men så kom julen och därvid hände
kolagot. hela rektörande lagret till Tröper-
hamnen sådes det, men jag hade beredt mig
på att skrovarne ty det hade blivit halvt,
men jag var belåten med vad jag hade fört
hem. Nu har Ekströmer på Tjällarström,
som köpt Hornsborgs gård och en södergård,
lätit i år avverka skogen som åter växit
på samma mark som bar den skogen Ram-
say sålde. Dessutom har Ekströmer byggt
om hela gården, liksom stathus, huvudbyggnaden
och lagären. Efter Ramsay har ägare av Horns-
borgs gård varit tysken Lütlich, Dr. P. Lindstedt

och Svیدن, William. Persson, kom
skar ned. all ekeshogen och sände stoc-
karne till sina sågverk, att göra par-
kettgole i Malmö. En annan gamm-
mal man. Andersson Löderström, ägde
gården en kort tid och nu senast paten
Ekström.